Critical Analysis and Survey Politics and Presented Solutions to Protection from Working and Street Children

Hosein Khobbakht[1], *Bentolhoda Niknami*[2]

Abstract

Problem of working children and street children is one of the most issues related to children in developing and developed societies, there are between 100 up 150 million street children in the world. Cannot presented estimated right from number of this children, because there is no definition accurate from this issue and states don't express breadth of this the phenomenon in yourself country clearly, different and damaging politics by authorities and social factors and family .unfortunately it has provoked to this problem such as unmatched the rules in country and no conformity of existence ruled and a lack of sanctions in encounter of offenders and lack of awareness families from laws of children that indicates this is necessity to confront to the phenomenon more than ever the present article is trying to express solutions direction improvement of children situations after cash politics and survey problems of this children.

Keywords

Working Children, Street Children, Legal Requirements, Public Awareness

1. The Writer, College Student in Law, Payame Noor University, Golpayegan, Iran.

2. Teacher, M.A. in Private Law, Eslamic University of Tehren Markazi, Tehran, Iran. (Corresponding author)
Email: Hoseinkhoobbakht1377@gmail.com

Original Article Received: 5 March 2019 Accepted: 5 May 2019

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

Please cite this article as: Khoobakht H, Niknami B. Critical Analysis and Survey Politics and Presented Solutions to Protection from Working and Street Children. Child Rights J 2019; 1(1): 91-109.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

نقد و بررسی سیاست‌ها و راه‌کارهای ارائه‌شده برای حمایت از کودکان کار و خیابان

حسین خوب‌بخت[۱]

بنت‌الهدی نیکنامی[۲]

چکیده

مشکل کودکان کار و خیابان یکی از عمده‌ترین مسائل مربوط به کودکان در جوامع در حال توسعه و توسعه‌یافته است. بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ میلیون کودک خیابانی در جهان وجود دارد. برآورد درستی از تعداد این کودکان نمی‌توان ارائه داد، زیرا نه تعریف دقیقی از این مسأله در دست است و نه دولت‌ها به شکل شفافی وسعت این پدیده را در کشور خود بیان می‌کنند. عوامل مختلفی در بروز این پدیده نقش دارد، از جمله سیاست‌های متفاوت و آسیب‌زای مسؤولین و عوامل اجتماعی و خانوادگی. متأسفانه ناهمگونی قوانین در کشور و عدم رعایت قوانین موجود و نبود ضمانت اجرایی کافی در برخورد با متخلفین و عدم آگاهی خانواده‌ها از حقوق کودکان به این مشکلات دامن زده است که ضرورت مقابله با این پدیده را بیش از پیش نمایان می‌سازد. مقاله حاضر درصدد است بعد از نقد سیاست‌ها و بررسی مشکلات این کودکان به ارائه راه‌کارهایی جهت بهبود اوضاع کودکان مبادرت نماید.

واژگان کلیدی

کودکان کار، کودکان خیابانی، الزامات قانونی، آگاهی عمومی

---

۱. کارشناسی رشته حقوق دانشگاه پیام نور، گلپایگان، ایران.

۲. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول) Email: niknami2000@yahoo.com

نوع مقاله: پژوهشی **تاریخ دریافت مقاله:** ۱۳۹۷/۱۲/۱۴ **تاریخ پذیرش مقاله:** ۱۳۹۸/۲/۱۵

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

مقدمه

کودکان همواره به عنوان آسیب‌پذیرترین قشر اجتماع مورد تهدید جدی به لحاظ عدم رعایت حقوق مربوط به خود بوده‌اند. فقر، سوء تغذیه، بیماری، جنگ، انواع سوءاستفاده‌ها، نداشتن امنیت و... از زمره مواردی است که آمال و امیال کودکان در سراسر جهان را به نوعی از میان برداشته‌اند. در این میان کودکان کار و خیابان گروه ویژه‌ای هستند که به علت موقعیت خاص‌شان نیازمند توجهی جدی و فوق‌العاده هستند. مسأله کودکان کار و خیابان از پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی در ایران است. به همین سبب، مقابله با کودکان خیابانی یکی از مظاهر دردناک نابرابری در جامعه به شمار آمده و مداخله سازمان‌های دولتی و غیر دولتی را جهت بهبود وضعیت این کودکان ضروری می‌سازد. عوامل مهمی در بروز این پدیده نقش دارند که مقاله حاضر در پی آن است که با موشکافی مسأله یادشده و بررسی عوامل مؤثر بر آن نهایتاً راه‌کارهایی را جهت مقابله با این پدیده ارائه نماید. همه کودکان حق دارند از شرایط خوب زندگی برخوردار باشند. حق دارند بازی کنند و آموزش ببینند تا شرایط مناسب شکوفایی توانایی‌ها و رشد جسمی و معنوی و اخلاقی و اجتماعی آن‌ها فراهم گردد (۱). پدیده کودکان خیابانی یکی از مشکلات آسیب‌زای اجتماعی از دیرباز در سراسر جهان وجود داشت و در سال‌های اخیر به دلایلی از جمله رشد اقتصادی، سیاست‌های نادرست در زمینه مسائل اجتماعی، بدرفتاری خانواده‌ها با کودکان و آزارهای روانی و فکری کودک افزایش یافته است. در اینجا لازم است کودکان کار و خیابانی را از جنبه‌های اجتماعی تعریف کنیم.

مفهوم کودکان کار

کودکان کار کودکانی هستند که پیش از رسیدن به سن قانونی کار که در قانون کار سن کار ۱۵ سال تمام شمسی است، ناگزیر وارد بازار کار می‌شوند و درآمد خانواده وابسته به کار آنان در خیابان است و درآمد کودکان کار برای خانواده حیاتی و ارزشمند است و کار کودک باعث می‌شود تا مانع از تحصیل و برخورداری وی از امکانات اولیه

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

رشد فردی و اجتماعی شود (۲). لازم به ذکر است کار زودهنگام مانع رشد طبیعی در عرصه اجتماعی، روانی و حتی جسمانی کودک شده و باعث می‌شود تا عدم برخورداری کودک از بازی‌های کودکانه را دربر داشته باشد (۳).

مفهوم کودکان خیابانی

کودکان خیابانی به آن دسته اطلاق می‌شود که کودک با میل باطنی خود وارد خیابان می‌شود و دلیل آن این است که این کودکان قربانی و طعمه معضلات اجتماعی همچون فقر، اعتیاد، طلاق و بدرفتاری خانواده شده‌اند و باید بهترین ساعات زندگی و گاهی از اوقات تمام وقت خود را در کوچه و خیابان بگذرانند. لازم به ذکر است رهاشدن کودک از دامن و کانون گرم خانواده به دنیای بی‌رحم و ظالمانه‌ای که جامعه برای آن‌ها رقم می‌زند و باعث می‌شود تا با عقده‌ها و کینه‌هایی بزرگ شوند و در کودکی تبعیض، حقارت، بی‌توجهی و گاهاً ترحم را از جامعه دریافت کنند که در روحیه آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد و تمام این موارد به برخورد نامناسب و گاهاً ظالمانه مردم و مسؤولین برمی‌گردد. بنابراین تفاوت کودکان کار و خیابان در این است که کودکان کار بعد از اتمام کار روزمره خود سرپناه دارند، ولی کودکان خیابانی چون از محیط خانواده رانده شدند، سرپناهشان خیابان است و بیشتر در معرض خطرات اجتماعی هستند.

علل ایجاد پدیده کودک خیابانی و کار

همانطور که بیان شد، رفتار نامناسب مردم و سیاست‌های متفاوت و آسیب‌زای مسؤولین باعث شده تا روابط قهرآمیزی در مورد کودکان اعمال شود و جمعیت کودکان خیابانی افزایش داشته باشد و با توجه به ارزان‌بودن، قابل دسترس‌بودن و عدم آگاهی کودکان از حقوق خود باعث شده تا از آن‌ها در مشاغل نامناسب کودکان و کارگاه‌های کوچک مورد استفاده قرار بگیرند.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

۱ـ سیاست‌های متفاوت و آسیب‌زای مسؤولین

از دلایلی که می‌توان از آن تحت عنوان سیاست‌های متفاوت و آسیب‌زای مسؤولین نام برد، دلایل مختلفی چون توزیع نابرابر بودجه‌های فرهنگی و عمرانی، اختلاف روزافزون، شکاف طبقاتی، عدم توجه به کارگاه‌های تولیدی و صنایع کوچک در روستاها و شهرهای کوچک سبب شده تا روستاها و شهرهای کوچک خالی از سکنه شوند و خانواده‌ها برای کسب درآمد مجبور به مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر به خصوص پایتخت شوند و به دلیل اختلاف طبقاتی مجبور شوند تا در حاشیه شهرها ساکن گردند. به دلیل پیدانکردن فرصت شغلی که باید توسط مسؤولین ایجاد شود و افزایش هزینه‌ها برای تأمین معاش زندگی، به اجبار بخش قابل توجهی از بار تأمین درآمد بر عهده کودک خانواده قرار می‌گیرد و با جداشدن از چرخه آموزشی و ورود زودهنگام به بازار کار در معرض تهدیدات و آسیب‌هایی جدی در جامعه قرار می‌گیرند. لازم به ذکر است از دلایلی که موجب شده امکان دستیابی به آمار دقیق کودکان کار و خیابان فراهم نباشد، زندگی پنهانی و نامناسب آن‌ها در حاشیه شهرها، جا به جایی و متغیربودن تعداد آنان در زمان‌های مختلف است.

۲ـ عوامل اجتماعی و خانوادگی

از دلایلی که می‌توان از آن تحت عنوان رفتار نامناسب مردم با کودک چه در اجتماع و چه در خانواده نام برد، دلایل مختفی چون بدرفتاری والدین یا پدر و مادرخوانده، نبود فرصت شغلی، اختلافات خانوادگی، طلاق و اعتیاد از جمله عواملی است که باعث می‌شود در رشد پدیده کودکان خیابانی تأثیرگذار باشد. از این رو کودکان، خیابان را به عنوان خانه و کاشانه خود برمی‌گزینند و همینطور در مورد کودکان کار که هرچند دارای خانواده هستند، ولی به دلیل فقر خانواده برای امرار معاش به خیابان‌ها روی می‌آورند. لازم به ذکر است عاملی که باعث شده تا خانواده‌ها کودکان خود را به خیابان بفرستند، همین فقر اقتصادی است. اگر از برخورد نامناسب بعضی خانواده‌ها با کودکان که منجر به کودکان کار و خیابانی می‌شود، بگذریم، رفتار

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

نامناسب مردم در اجتماع با پدیده کودکان کار و خیابان هم عاملی است که کودکان در جامعه هم پشتیبانی نداشته باشند. به طور مثال کودکی در خیابان مشغول به دستفروشی است، رفتارهای تحقیر و توهین‌آمیز به کودک و گاهاً ترحم بیش از اندازه باعث شده تا این کودکان در جامعه و اجتماع دچار دگرگونی هویتی شوند و هم از خانواده و هم از جامعه دور شوند و به کارهای نامناسب روی بیاورند.

اشکال کار کودکان در محیط جامعه

علاوه بر کار کودکان در کارگاه‌ها، منازل، مزارع، بنادر که از قدیم وجود داشته است، اشکالی از کارهای خیابانی نیز به آن اضافه شده است. اشکالی که از قدیم وجود داشته است اکثر اوقات از فعالیت‌های جسمی کودک سوءاستفاده می‌کردند، ولی در اشکال نوین، از کودکان در کارهای نامناسبی همچون کارکردن مخفیانه کودک در معدن زغال سنگ، کارهای سیاهی همچون مواد مخدر، انواع قاچاق و تن‌فروشی و بهره‌کشی استفاده می‌شود که متأسفانه رشدی روزافزون داشته است که در این دست از کارها به علاوه فعالیت جسمی بر روی تفکرات کودک هم آسیب وارد می‌شود (۴).

مشکلات مربوط به حقوق کودکان کار و خیابان

از مشکلات مرتبط با حقوق کودکان کار و خیابان می‌توان به چهار مورد اشاره کرد: ۱ـ ناهمگونی قوانین در کشور؛ ۲ـ عدم رعایت قوانین موجود؛ ۳ـ ضمانت اجرایی ناکافی در برخورد با متخلفین؛ ۴ـ عدم آگاهی خانواده‌ها از حقوق کودکان.

۱ـ ناهمگونی قوانین در کشور

عدم توانایی سازمان‌های دولتی در این زمینه یکی از گره‌های اساسی است. عمده دلیل این امر نیز در ساختار ناهمگون قوانین کار در کشور است. لازم به بیان این مطلب است که سن قانونی جوانان در کنوانسیون حقوق کودک و سن بلوغ در ایران با یکدیگر همخوانی ندارد و طبق قانون کار در ایران، کار کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع است که

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

متأسفانه با وجود قبول پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک در ایران که ایران را ملزم به اجرای مفاد آن می‌دارد، ولی در عمل حقوق کودکان در ایران از سوی سازمان‌های ذی‌ربط پیگیری و حمایت نمی‌شود (۵).

۲ـ عدم رعایت قوانین موجود

طبق ماده ۷۹ قانون کار، به‌کارگماردن افراد کم‌تر از ۱۵ سال ممنوع است و شخصی که این کودکان را به کار گیرد، مجرم محسوب و مستوجب مجازات است، ولی در عمل، برخی اشخاص به عدم رعایت قانون کار دست می‌زنند و از آنان در مشاغل سخت استفاده می‌شود، دلیل آن هم ارزان‌بودن، قابل دسترس‌بودن و عدم آگاهی از حقوق خود است که باعث شده تا صاحبان سرمایه در کارگاه‌های خود از کودکان استفاده کنند. طبق ماده ۲ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، هر نوع اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که موجب شود به آن صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد، ممنوع است (۶). قانون در اینجا صریحاً به قضیه حمایت حقوقی از کودکان و نوجوانان که بخش عمده آن حمایت از کودکان کار و خیابان می‌شود، اشاره کرده است، ولی در عمل قانون مورد کم‌لطفی و بی‌توجهی قرار گرفته است که لازم است سخت‌گیری‌های بیشتری چه در خصوص ماده ۲ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، چه در ماده ۷۹ قانون کار و چه در مواد قانونی دیگر بازنگری و اعمال شود. آنچه که ما به آن نیازمندیم، الزام قانونی و سیاست‌های مناسب جهت حمایت از کودکان و نوجوانان است. اگر الزام قانونی و سیاست‌های مناسب در این زمینه اعمال شود، شاهد کاهش جمعیت کودکان کار و خیابان هستیم.

۳ـ الزامات قانونی و سیاست‌های مناسب

مواردی که می‌توان تحت عنوان الزامات قانونی و سیاست‌های مناسب از آن‌ها نام برد:

۱-۳- حمایت سازمان‌های ذی‌ربط: حمایت سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام خمینی (ره) و مؤسسات مردم نهاد از خانواده‌های باعث شده تا اگر خانواده تحت

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

پوشش قرار گرفت، دیگر کودکان خود را برای کارکردن به خیابان نفرستند و کودکان خود را تحت آموزش قرار دهند تا آینده‌ای روشن و بهتر برای آن‌ها رقم بخورد (۷).

۲-۳- افزایش نهادهای نظارت بر امور مربوط به خانواده: باید به جهت پیشگیری، کنترل و حمایت اجتماعی از کودکان کار و خیابان و به جهت سرعت‌بخشی الزامات قانونی و سیاست‌های مناسب در این زمینه اعمال کرد، زیرا مسأله فقط سوء تغذیه، بی‌سوادی، عدم رشد طبیعی و جسمانی و روانی کودک نیست. آسیب‌های جدیدی باعث شده تا سلامت جسمی و روانی کودکان را مورد تهدید قرار دهد که می‌توان به رخنه ویروس اچ.آی.وی، شیوع بیماری‌های خطرناک و مزمن، خودکشی، آزارهای جنسی، افسردگی و فاصله‌گرفتن از جامعه و... اشاره کرد که همه آن‌ها آسیب‌هایی است که اگر امروز به فکر حل‌کردن آن نباشیم، به مرور به اجتماع هم لطمه خواهد زد.

اصلاح برخورد جامعه با کودکان کار و خیابان

در موضوع کودکان کار تعدادی از بچه‌ها هستند که در سرما و گرما در خیابان حضور دارند که نشان‌دهنده وضعیت نامناسب اجتماعی خانواده‌ها در جامعه است که طی آن، در حدی دچار آسیب‌دیدگی شدند که اصلا حیثیت خانوادگی دیگر مهم نیست و فقط به نیازهای خود توجه می‌کند. در اینجا مسأله‌ای که نمود می‌کند ترحم بیش از اندازه و گاهاً آسیب‌زای مردم در جامعه است و حداقل می‌توانیم از مردم انتظار داشته باشیم که صدمات بیشتری به این کودکان در خیابان نزنند. بهترین نحوه برخورد مردم در اجتماع با کودکان خیابانی این است که با آن‌ها مانند یک فرد متشخص و با احترام برخورد کنیم و کودکان را مورد اذیت آزار، توهین و ترحم قرار ندهیم. بهترین نحوه کمک‌رسانی مردم به این کودکان همکاری با مؤسسات مردم‌نهاد، مددکاران اجتماعی، سازمان بهزیستی و... است.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

حضانت کودکان کار و خیابان

در مورد حضانت کودکان کار و خیابان این سؤال مطرح می‌شود که آیا صرف به کارگماردن کودک موجب سلب حضانت از والدین است؟

پس در مورد حضانت مسائلی پیش‌روی قرار می‌گیرد که بر اساس تصور عموم مردم، هر پدر و مادری که فرزند خود را به کار وا می‌دارد به آینده و زندگی کودک اهمیتی نمی‌دهد. این تصورات مسأله سلب حضانت را مطرح می‌کند، در حالی که کودکان به دلیل مسائل مختلف اقتصادی و اجتماعی و علی‌الخصوص فقر وارد بازار کار در خیابان یا مشاغل زودبازده می‌شوند. برای نقد این تفکر باید به قانون مدنی ماده ۱۱۶۸ رجوع کنیم که شارع می‌گوید نگاهداری اطفال هم حق و هم تکلیف ابوین است (حق و تکلیف پدر و مادر نسبت به فرزند (۹-۸).

حضانت حق و تکلیفی است که شارع بر عهده والدین فرزند قرار داده است و فرزند تا زمانی که به سن بلوغ نرسیده، حضانت آن بر عهده والدین آن است (۸). در اینجا بایستی ذکر کرد که در نگهدای از کودکان، والدین باید توجه کافی به خرج دهند. بنابراین اشخاصی که حضانت بر عهده آنان است نه‌تنها امور مالی فرزندان را بر عهده دارند، بلکه باید از لحاظ روحی و جسمی از فرزندان نگهداری و حفاظت کنند و کارکردن آنان در خیابان و مشاغل مستوجب سلب حضانت نمی‌شود (۸). اتمام حق حضانت‌رسیدن به سن بلوغ است که برای پسران ۱۵ سال و دختران ۹ سال قمری تمام است و بعد از آن از معنای حضانت خارج می‌شوند، زیرا از عنوان طفل به معنای حقوقی خارج می‌شوند (۱۰).

مسأله سلب حضانت دارای شرایط خاصی است که شارع در قانون مدنی ماده ۱۱۷۳ به آن پرداخته است (۸). یکی از شرایطی که می‌توان حضانت طفل را از خانواده گرفت این است که پدر و مادر اعتیاد زیان‌آور به الکل، مواد مخدر و قمار داشته باشند که ماحصل آن به خطرافتادن سلامت کودک است، حتی گاهی اتفاق افتاده است که اعتیاد والدین به مواد مخدر سبب شده تا آنان از کودک تحت عنوان حمل‌کننده مواد مخدر استفاده کنند و حتی در بعضی از مواردی به دلیل قمار یا تهیه مواد مخدر اقدام به

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

فروش‌رساندن طفل می‌کنند (۸). یکی دیگر از شرایطی که می‌توان سلب حضانت از والدین را اعمال کرد، تکرار ضرب و جرح خارج از حد متعارف است. والدین برای تربیت طفل خود حق تنبیه طفل را دارند، ولی مطابق ماده ۱۱۷۹ قانون مدنی نمی‌توانند خارج از حدود تأدیب تنبیه کنند (۱۱). برای همین ضرب و جرح خارج از حد متعارف باعث سقوط حضانت می‌شود (۸، ۱۲). پس در مسأله حضانت هم الزامات قانونی و اقدامات پیشگیرانه‌ای را می‌طلبد تا مسأله به سلب حضانت نرسد که این مسأله نیازمند آموزش‌های اخلاقی و تربیتی و حمایت از کودکان و خانواده‌های آنان است و اگر حمایت به صورت مقطعی باشد، خانواده و کودک باز هم دچار آسیب و صدمات قرار می‌گیرند. والدین احتمال دارد دچار اعتیاد و جدایی شوند و کودک هم احتمال دارد به انجام کارهای نامتعارف مانند قاچاق، مواد مخدر، تن‌فروشی یا مسائل آسیب‌زای دیگری روی بیاورند (۱۴-۱۳).

نقش جامعه آماری در کنترل جمعیت کودکان کار و خیابان و معضلات عدم وجود جامعه آماری

برای پیداکردن راه حل برای کنترل و کاهش تعداد کودکان کار و خیابان نیازمند یک جامعه آماری از جمعیت و تعداد کودکان هستیم. بر اساس آخرین آمار، آمار کودکان ایران بین ۳ تا ۷ میلیون است که این آمار جمعیت کودکان کار و خیابان و حتی کودکانی که در فصول و ساعات خاص مشغول به کار هستند را دربر می‌گیرد که متأسفانه رشد زیادی داشته که دلایل اصلی آن همانطور که ذکر شد، فقر اقتصادی و محرومیت است و به دلیل نبود جامعه آماری دقیق اختلاف ۳ تا ۷ میلیون، اختلاف فاحش و دردناکی است (۱۵). این آمار نشان‌دهنده این است که تلاش کافی در این زمینه صورت نگرفته است و طرح های حمایتی در زمینه کودکان کار و خیابان به بن بست خورده است تا جایی که این طرح‌ها از جمله طرح جمع‌آوری کودکان از سطح جامعه، به جای مبارزه با کار کودکان نوعی مبارزه با کودکان بوده است و این طرح‌ها

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

باعث رعب و وحشت بین کودکان و وخیم‌ترکردن وضعیت کودکان کار و خیابان شده است. یکی از این انتقادهای اصلی و پیامدهای منفی طرح جمع‌آوری کودکان کار این است که کودکان به شغل‌های نامناسب و زیرزمینی روی آورده‌اند. ورود این کودکان به مشاغل زیر زمینی زمینه سوءاستفاده از این کودکان را بیش از پیش فراهم کرده است.

راه‌کار و اقدامات تأمینی برای جلوگیری و کنترل پدیده کودکان کار و خیابان

راه‌کار و اقداماتی که می‌توان برای جلوگیری و کنترل این پدیده مورد استفاده قرار داد:

۱ـ حمایت اقتصادی

قبل از این‌که برای کودکان کاری انجام دهیم، اول باید از این معضل اجتماعی جلوگیری کنیم. از جمله عواملی که باعث دورشدن کودک از خانواده و پناه‌بردن به محیط خیابان به سبب بدرفتاری، طلاق و اعتیاد می‌شود، فقر اقتصادی است که از مهم‌ترین دلایل روزافزون جمعیت کودکان کار و خیابان است. فقر اقتصادی باعث می‌شود تا خانواده از هم گسیخته شود و برای تأمین مایحتاج زندگی، کودکان مشغول به کارکردن شوند. مناسب‌ترین راه‌کار در این رابطه این است که خانواده‌های کودکان کم‌درآمد که زیر خط فقر قرار دارند و در وضعیتی بسیار سخت هستند و هر آن احتمال دارد کودکان برای کارکردن به بیرون از خانه رانده و از تحصیل باز بمانند را شناسایی و تحت پوشش حمایت مالی و اقتصادی قرار دهیم. به همین سبب لازم است از وضعیت اقتصادی خانواده‌های کودکان آمار دقیقی به دست آید، سپس دستگاه‌های ذی‌ربط باید به صورت مستمر از خانواده‌های آنان حمایت اقتصادی کنند و طبق یک برنامه‌ریزی معین از آن‌ها سرکشی به عمل آید تا کودکان زیر این چتر حمایتی اقتصادی توسط دستگاه‌های ذی‌ربط به حرفه‌آموزی، سوادآموزی، آموزش‌های تربیتی و اخلاقی و اشتغال پایدار روی آورند تا به عنوان یک شهروند فعال و مفید در خدمت جامعه و اجتماع باشند. این کار باعث جلوگیری از بروز مشکلاتی می‌شود، از جمله: ۱ـ خانواده

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

وقتی حمایت مالی شود و تحت پوشش سازمان های مربوطه قرار می‌گیرد، باعث کاهش جمعیت کودکان کار و خیابانی می‌شود؛ ۲ـ حمایت مالی از خانواده سبب می‌شود تا بنیان خانواده به دلیل فقر از هم پاشیده نشود و باعث کاهش معضل طلاق می‌شود؛ ۳ـ حمایت مالی از خانواده سبب پیشگیری از اعتیاد می‌شود و اگر خانواده درگیر اعتیاد شد، سبب کار کودک در خیابان و مشاغل سخت می‌شود و اگر کار کودک باعث برطرف‌کردن هزینه‌های مواد مخدر به سبب اعتیاد والدین نشد، اعضای خانواده از جمله کودکان به دزدی و قاچاق روی می آورند. بنابراین یکی از عوامل مهم جهت پیشگیری و مقابله با پدیده کودکان کار، تحت پوشش قرارگرفتن خانواده‌های آنان است.

۲ـ آموزش جامعه

از جمله مواردی که می‌توان تحت عنوان پیشگیری و جلوگیری از افزایش جمعیت کودکان کار و خیابان نام برد، آموزش مردم و علی‌الخصوص خانواده‌های بی‌بضاعت است. رفتارهای نادرست و به دور از شأن بعضی از خانواده‌ها با کودکان، ضرب و شتم کودکان توسط خانواده‌ها بدون دلیل، وادارکردن کودک به کارکردن در مشاغل خیابانی و سخت از جمله مواردی است که نشان‌دهنده عدم درک و فهم صحیح خانواده و وظایفی که در قبال فرزند دارند. می‌توان با آموزش صحیح خانواده‌ها جلوی این‌گونه رفتارها را گرفت و اگر در این زمینه کوتاهی کنیم شاهد آن هستیم که کودک از محیط خانواده طرد و به محیط ناامن خیابان روی می‌آورد و برای گذراندن امورات خود مجبور به کارکردن در مشاغل سخت می‌شود. بنابراین می‌توان با آموزش صحیح خانواده‌ها از افزایش جمعیت کودکان کار جلوگیری کرد. این امر نیازمند هزینه‌ها و اعتبارات است تا با به کارگیری مددکار و مشاور به خانواده‌ها آموزش دهند و از آن‌ها حمایت کنند. سازمان‌های ذی‌ربط نیز موظف هستند تا بر وضعیت خانواده‌ها نظارت داشته باشند. نظارت هم نباید به صورت مقطعی باشد، زیرا باعث در دسترس‌نبودن خانواده و وضعیت کودکان را به بار می‌آورد. لازم به ذکر است که حمایت مشاورین و مددکاران نسبت به

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

خانواده‌ها باید دوطرفه باشد، یعنی در قبال حمایتی که از سوی سازمان‌های ذی‌ربط می‌شوند، آن‌ها هم باید همکاری‌های لازم را داشته باشند (۱۶).

۳ـ افزایش مطالعات و بررسی‌های آماری

یکی دیگر از اقدامات و راه‌کارهایی که می‌توان برای جلوگیری و کنترل پدیده کودکان کار و خیابانی نام برد، به کارگرفتن مطالعات و برنامه‌ریزی‌های دقیق و سیستم جامع آماری در این زمینه است: ۱ـ مطالعات و برنامه‌ریزی‌های دقیق؛ ۲ـ ارائه سیستم جامع آماری دقیق در مورد پدیده کودکان کار و خیابانی.

۴ـ اصلاح قوانین حمایتی در زمینه کودکان

یکی دیگر از این اقدامات در این زمینه، اصلاح‌کردن قوانین حمایتی در زمینه کودکان کار و خیابان است که می‌توان به سختگیری‌های بیشتری در زمینه به کارگیری کودکان در مشاغل سخت و خطرناک و مشاغل سیاه که متوجه کارفرمایان و خانواده‌ها است اشاره کرد یا سخت‌گیری‌های بیشتری در زمینه خانواده‌ها متوجه کرد که نباید کودکان را از تحصیل و آموزش بازدارند و اگر این چنین کنند، قوانین سختی برایشان اعمال شود. به کارگیری سیاست‌های مناسب در این زمینه می‌تواند باعث جلوگیری و کاهش جمعیت کودکان کار و خیابان شود. به طور مثال راه‌اندازی کارگاه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در این زمینه برای کودکان و خانواده‌ها می‌تواند مقدمات اشتغال آن‌ها را در مشاغل مفید به وجود آورد (۱۷).

۵ـ افزایش آگاهی عمومی توسط رسانه

از جمله مواردی که می‌توان تحت عنوان اقدامات مؤثر برای جلوگیری و کنترل جمعیت کودکان کار و خیابان نام برد، نقش بی‌بدیل رسانه‌ها و مطبوعات در این زمینه است. رسانه‌ها و مطبوعات می‌توانند با یک برنامه از پیش برنامه‌ریزی‌شده برای جلوگیری، کنترل و آموزش نقشی در این معضل ایفا کنند. به طور مثال شبکه‌های رسمی صدا و سیما با تولید یک برنامه، مستند، فیلم و... مفاهیم آموزشی، اخلاقی و تربیتی را به مخاطبان خود ارائه دهند یا شبکه‌های اجتماعی می‌توانند با ارائه مطالب

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

مفید و تشریح قانون حمایت از کودکان کار و خیابان از به کارگیری کودکان در مشاغل سخت و خطرناک جلوگیری به عمل آورند (۱۸).

۶ـ تخصیص بودجه به نحوه عادلانه

از جمله مواردی که پیش‌نیاز برای به وجودآمدن معضلی در جامعه تحت عنوان کودکان کار و خیابان است، نابرابری عدالتی در تقسیم بودجه‌های تخصیص‌یافته است که در این قسمت نیازمند تلاش مسؤولین است. دولت محترم، دستگاه‌های مربوطه و مجلس شورای اسلامی باید بودجه‌های فرهنگی، عمرانی، صنعتی، اقتصادی و... را در شهرهای کوچک‌تر برای جلوگیری از مهاجرت و خالی از سکنه‌شدن شهرهای کوچک و روستاها متمرکز کند، زیرا با خالی از سکنه‌شدن مناطق کوچک‌تر و مهاجرت آن‌ها به شهرهای بزرگ‌تر باعث افزایش حاشیه‌نشینی در این شهرها می‌شود و با مشکل فقر اقتصادی در شهرهای بزرگ به ناچار باید از کودکان خود برای کارکردن استفاده کنند، لذا برای جلوگیری از گسترش بیش از اندازه این مشکل باید دستگاه‌های مسؤول به میدان بیایند تا هم اشتغال در شهرهای کوچک و روستاها افزایش یابد و هم از افزایش تعداد کودکان کار و خیابان جلوگیری شود.

۷ـ برخورد قاطع با متخلفین توسط نیروی انتظامی و ارگان‌های مسؤول

از عواملی که در زمینه جلوگیری و کنترل کودکان کار و خیابان می‌توان نام برد، استفاده از ظرفیت‌های نیروی انتظامی در این زمینه است. به این صورت که سازمان‌های مربوطه با شناسایی مراکزی که به صورت غیر مجاز از کودکان در مشاغل سیاه مانند قاچاق، تن‌فروشی و سوءاستفاده جنسی و مواد مخدر استفاده می‌شوند را به نیروی انتظامی واگذار تا از ادامه فعالیت مراکز غیر مجاز جلوگیری به عمل آید و خاطیان این مراکز دستگیر و به مقامات قضایی معرفی شوند و دستگاه قضایی باید برای آنان مجازات سخت‌تری اعمال کند تا برای آنان و بقیه مردم جنبه بازدارنده داشته باشد. ظرفیت دیگر نیروی انتظامی در این زمینه واحد پلیس مشاوره است که می‌تواند

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

با ارائه مشاوره‌های لازم در محیط خیابان یا در ستادهای مربوطه از افزایش کودکان کار و خیابان جلوگیری به عمل آورند (۱۹).

نتیجه‌گیری

کودکان کار، افرادی هستند که قبل از رسیدن به سن ۱۵ سال تمام شمسی وارد بازار کار گشته و درآمد خانواده به کار این کودکان وابسته است و کودکان خیابانی به آن دسته از کودکانی اطلاق می‌گردد که در خیابان‌ها و یا در مکان‌های عمومی مانند بازارها، پارک‌ها و... زندگی و کار می‌کنند. کودکانی که در خیابان‌ها زندگی می‌کنند با توجه به حقوقی که همه کودکان جهان دارند، قادر به دریافت آموزش و مراقبت بهداشتی و همچنین اوقات فراغت و رفع نیازهای اساسی نبوده و فوق‌العاده آسیب‌پذیر هستند. عوامل مختلفی از جمله سیاست‌های متفاوت و آسیب‌زای مسؤولین، عوامل اجتماعی و فرهنگی و خانوادگی در بروز و گسترش پدیده کودکان خیابانی مؤثر می‌باشند که ناهمگونی قوانین در کشور، عدم رعایت قوانین موجود و ضمانت اجرای ناکافی در برخورد با متخلفین و عدم آگاهی خانواده‌ها از حقوق کودکان هم بر این مشکلات افزوده است.

الزامات و سیاست‌های قانونی در قالب حمایت سازمان‌های ذی‌ربط، افزایش نهادهای نظارت بر امور مربوط به خانواده می‌تواند نقش مؤثری در حفظ حقوق این کودکان داشته باشد. مواردی را به عنوان پیشنهاد می‌توان عنوان نمود که باعث کنترل و پیشگیری از پدیده کودکان کار و خیابان است که عبارتند از:

۱ـ حمایت اقتصادی از خانواده‌هایی که سطح درآمد پایینی دارند که کفاف نیازهای آن‌ها را نمی‌کند.

۲ـ آموزش فرد فرد افراد جامعه به نوعی که با حقوق کودکان آشنا شده و این آگاهی سبب حمایت بیشتر آن‌ها از کودکان گردد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

۳ـ افزایش مطالعات و بررسی‌های آماری در خصوص این پدیده تا آنکه راه‌کار مؤثر در مقابله با افزایش این پدیده را بتوان کشف نمود.

۴ـ اصلاح قوانین حمایتی در زمینه کودکان و ضمانت اجراهای مؤثر در مورد برخورد با متخلفین.

۵ـ افزایش آگاهی توسط رسانه به عنوان یکی از وسایل ارتباط جمعی که در دسترس عموم افراد جامعه بوده و نقشی بی‌بدیل را در این زمینه ایفا می‌نماید.

۶ـ تخصیص بودجه عادلانه به مناطق محروم، به نوعی که خانواده‌ها در این مناطق به نحو کافی بهره‌مند بوده و نیازی به استفاده از نیروی کار کودکان نداشته باشند.

بنابراین می‌توانیم با به کارگیری سیاست و راه‌کارهای مناسب از افزایش جمعیت کودکان کار و خیابان جلوگیری و کاهش دهیم.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

References

1. Child's Legal Convention of Islamic republic of Iran. Article.27. [Persian]

2. Labor law of Islamic republic of Iran. Article.79. Approved in 1991. [Persian]

3. Labor law of Islamic republic of Iran. Article.80. Approved in 1991. [Persian]

4. Labor law of Islamic republic of Iran. Article.84. Approved in 1991. [Persian]

5. Labor Law of Islamic republic of Iran. Article.79. Approved in 1991. [Persian]

6. Child Protection Act of Islamic republic of Iran. Article.2. Approved in 2002. [Persian]

7. Protection Act of Orphan and children with irresponsible parents of Islamic republic of Iran. Article.2. Approved in 2014. [Persian]

8. Katouzian N. Civil Law in Current Law Order. 53th ed. Tehran: Nashr-e Mizan; 2018. [Persian]

9. The Civil Law. Approved in 1929 with the following amendments and extensions - Second, in the preservation and care of children. Article.1168. [Persian]

10. The Civil law. Approved in 1929 with the following amendments and additions - Second, in the preservation and care of children. Article.1210. Note 1- [Persian]

11. Civil Law. Approved in 1929 with following amendments and extensions-Second in the preservation and care of children. Article.1179. [Persian]

12. Law on the Protection of Children and Adolescents. Article.7. Approved in 2002. [Persian]

13. Family Protection Act - Chapter Five, Child Care and Maintenance. Article.40. Approved in 2013. [Persian]

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]

14. Emami A. Brief of the family rights. 29th ed. Tehran: Nasr-e Mizan; 2011.

15. Tasnim News Agency - Dialogue with the member of the Board of the Social Commission of the Parliament. 2018. Available at: http://www.tasnimnews.com.

16. Family Protection Act 2012. Chapter.II. Family Advice Centers Articles 16 to 17.

17. Convention on the Rights of the Child. Article.28.

18. Legal-Law of Press (Media). Tehran: Press Aim; 1986 with subsequent amendments and supplements. Article.2.

19. Military Law. Regulations of the Police Force. Article.4. Paragraph.8. Approved in 1991.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-17]